

אבי אבי

מאת

דב סדן

א

צמד־תיבות זה בא, כנודע, פעמיים במקרא. פעם אחת: «ויהי המה הלכים הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרדו [= ויפרידו] בין שניהם ויעל אליהו בסערה השמים /ואלישע ראה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו» (מל"ב ב', י"ב); פעם אחרת: «ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו וירד אליו יואש מלך ישראל ויבך על פניו ויאמר אבי אבי רכב ישראל ופרשיו» (מל"ב י"ג, יד). כאן וכאן דרך־פנייה היא וכאן וכאן אין הפונה בנו של מי שהוא פונה אליו וקוראו: אבי אבי; ואם אלישע ניתן לפרנס פנייתו במה שהיה בכלל הקרויים בני־הנביאים ונמצא אליהו כראש להם קרוי אביהם, הרי אין ניתן לפרנס כך פנייתו של המלך אל הנביא, ואדרבה מתוך פנייה אחרונה אנו למדים, כי גם פנייה ראשונה אין ענין אב בה אב ממש. ואמנם, לענין פנייה ראשונה אומר תרגום יונתן: רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין, כלומר: רב ומורה הטוב להם לישראל בתפילתו מרכב [ואם לדייק: מרכבים] ופרשים. ורש"י חוזר על כך, והוא הדין רד"ק המוסיף: וכן תלמידי־הנביאים נקראו בני־הנביאים, והרלב"ג מוסיף: כן הרב יקרא אב כי הוא מוליד שכל־התלמוד. ואם כי פירושים אלה, וביחוד של רש"י, קבעו תפיסת העם, הרי התרגומים בידיש שדרכם על דרך הדקדוק לא אמרו רב אלא אב, וכן ר' יקותיאל בליץ: מיין פאטיר (דער בעשיר ווארד צו) (ישראל) אלש רייט וועגין אונ' זייני רייטירש. עינינו הרואות, כי הוא משלב בסוגריים את דברי ת"י, הארמי, ואומר כמותו לשון־רבים (רתיכין = רייט וועגין). ואף על פי כן הוא כותב לשון אבי ולא לשון רבי (ואגב, מיין פאטיר פעם

אחת בלבד). מה שאינך ר' יוסף ויצנהויון הכותב : מיין פאטיר מיין פאטיר רייט וואגין פון (ישראל) אונ' זייני רייטר. לאמור, אינו מזקיק עצמו לתרגום יונתן לארמי ולרש"י ומדייק בלשון יחיד (רכב = רייט וואגין). ובימינו יהואש. האומר : פאטער מיינער פאטער מיינער, רייטוועגן און רייטער פון ישראל ; והוא מקיים את משקל הפנייה (אבי — פאטער מיינער) וכותב לשון רבים (רייטוועגן), בין משום לשון התרגום (רתיכין) בין משום שתיבת רכב נתפסת כקוליקטיבום. ולענין פנייה אחרונה חוזר הארמי על לשונו בפנייה ראשונה — ר' יקותיאל בליץ נעזר גם עתה בארמי אך אומר לשון יחיד (רייט וואגין) ואינו מתרגם את הפנייה גופה, שכן הוא משמיט ענין אבי אבי, ואוחז לשון עקיפה : אונ' גזאגט עד וואר בעשר וכו'. ר' יוסף ויצנהויון מתרגם כקודם, בשינוי אות (ריטר — רייטר).

אך כידוע מצויה עוד פנייה כזאת במקרא אלא בלא הכפלת התיבה. וכן פניית דוד אל שאול : «ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך ביד» (שמו"א כ"ד, יב) ; או : פניית העבדים לנעמן : «ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלא תעשה ואף כי אמר אליך דחץ וטהר» (מל"ב ה', יג). אף כאן וכאן אין הפינה בנו של מי שהוא פונה אליו. ואם דוד ניתן לפרנס פנייתו לשאול, על דרך אב כחותן וחותן כאב, הרי אין ניתן לפרנס כך פנייתם של עבדים למלכם, וביותר לאחר שלשון ויגשו וידברו ויאמרו מחייב לא לשון אבי אלא לשון אבינו. והנה לענין פנייה ראשונה אמר תרגום יונתן : ורבוני אסתכל אף חזי ית כנף מעילך ביד, ונמשך לו רד"ק האומר : רבוני, ובעל-המצודות תופס דרך כפל : ענין גדול ושר כמו האב אל בנו או לפי שהיה חותנו חשבו כאב, ואילו התרגומים בידיש אדוקים גם עתה לקיים לשון אב, — ר' יקותיאל בליץ ור' יוסף ויצנהויון : דאך מיין פאטיר, ויהואש : און זע מיין פאטער. ולענין פנייה אחרונה אמר תרגום יונתן : מרי, ורש"י נמשך לו ואומר : כמו אדוני, ורד"ק משלח לענין אבי גם דאה, ואילו בתרגומי אידיש הדעות נפלגות — ר' יקותיאל בליץ : מיין פאטיר, אך ר' יוסף ויצנהויון : מיין הער, וכך גם לשון צאינה וראינה בהפטורת תזריע : דא זאגן זייני קנעכט מיין הער וואש שאדט אייך דש איר טוט אייך באדן עש איז דאך אייך קלייני זאך.

ואם נחזור עתה לפנייה בלשון אבי אל נביא, נדגיש כי ענינה המצוי הוא בסביבי אלישע, שהרי שמענו : «ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראותו אותו

האכה אכה אבי" (מל"ב ו', כא), כאן לשון תרגום יונתן: המקטול אקטול רבי. וראה השפעת הארמי על העברי — ר' עמנואל הרומי הכותב (מחברות, מהדורת א. מ. הברמן, עמ' 584): "עוד זה מכבר וזה בא ויאמר: אדוני רכבי ופרשי".

ב

נמצאנו למדים, כי הפרשנות הסתדרה בנוח בענין הפנייה הזאת בין בלשון יחידה (אבי), בין בלשון כפולה (אבי אבי) והכפילות נמצא לה טעם ונימוק וראה בס' חסידים סי' שמ"ה: לכן היו קורין לאלישע אבי אבי כי היה מקיים בו, מה שהיה מחוייב לאביו, אבי בכיבוד אבי במורא, ור' ראובן מרגליות מעמיד על מקורו בירושלמי פאה פ"א ה"א. ולשון בן ואב כלשון תלמיד ורב שגור ונהיר עד דורות המשכילים, וכבר העיר על כך בן־זאב, לענין ספר משלי, ואילו משה מנדלסון ההמבורגי ראה לטבוע מטבע של כלל: כל רב ייקרא אב, אך לא כל אב ייקרא רב, והכל כפי מקומו («פני תבל», תרל"ב, עמ' 287). ואין צריך להזכיר מפורסמות, שענין מסכת אבות נתפס כלשון אב־רב והוא הדין בכינוי אבא, וראה דוגמה קרובה זאב יעבץ: «איש היה — — ושמו חלקיהו — — ויקראו לו אבא חלקיהו כקראו לנביאי הקודש: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו» («שיחות מני קדם»).

הפרשנות דרך המסורת הסתדרה בכוח, אבל המחקר דרך הביקורת לא הסתדר עדיין בכוח. עדעורו אינו לצד הלשון הכפולה, אלא לצד הלשון היחידה, לענין פנייתו של דוד אל שאול ולענין פניית העבדים לנעמן, באופן שלשון אבי מתפרש כמלת־קריאה, שענינה הבעת צער, וכאותו פירוש חל על הכתוב: «אבי יבחן איוב עד נצח על תשובות באנשי אוך» (איוב ל"ד, ל). פירוש זה מקרב תיבת אבי לשכנותה של תיבת אבוי, שהיא בת יחידה במקרא: «למי אוי למי אבוי למי מדונים [= מדינים] למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים» (משלי כ"ג, כט), ואף כי ששכניה ואוירתם אינם מניחים כל פקפוק בהוראתה, הרי הגדרתה חלוקה — אם היא שם־עצם מופשט, אם היא מלת־קריאה. ולענין שרשה כדאי להעיר, כי אם ר' יונה אבן ג'נאח ורד"ק רואים שרשה אבה, הרי באגדין רס"ג (ראה ר"נ אלוני, תרביץ, שנה י"ט, ספר ב') היא מובאת בין אבח ואבך, כאילו שרשה אבי. ולענינו עתה נאמר, כי אפשר שסימני החיבוט ניכרים גם בתרגומים שלנו — ר' יקותיאל בליץ: צו וועים איז וויא צו וועים איז אילענד (אילענד = עלנט שפירושה בדר, עלוב,

אבל עיקרה זר, בן ארץ נכריה); ר' יוסף ויצנהויון: צו וועמן איז וויא צו וועמן איז וויא קלאגן, ונמצא ששניהם אינם מתרגמים כמלת-קריאה, מה שאין כן יהואש: ביי וועמען איז אל ביי וועמען איז וויי, המתרגמה כשם-עצם שנעשה מלת-קריאה.

ההשערה כי תיבת-הפנייה אבי הנידונית לנו כמותה כתיבת אבוי עשויה, כמובן, שתתפשט גם על הכפלתה אבי אבי, וביחוד, שהחוקרים יש בידם לאשש את הסברה, כי היא קריאת-צער, לא בלבד על פי משמעה, כדרך אבוי, אלא על פי מבנה, שההכפלה משמשת קריאת-צער: ראשי ראשי, לבי לבי, מעי מעי, וכדומה. וכבר הרגישו בכך קצת משוררים וראה דוגמה רחוקה יותר ר' עמנואל הרומי (כנ"ל, עמ' 397):

קי הוא מלְקרא אָבי אָבי לא יִקְרִישׁ

יקרא אוי נאָבוי, יִשָּׂאג קאָרְיִה

ודוגמה קרובה יותר יל"ג, המתאר ביקור בהיכל-הנאורים בברלין בענין בת השמש הנוצרית, המשוררת במקלה ואומרת: "הוי אבי אבי! היום יצא השמע ישראל לא תואר ולא הדר לו" ("על נהר כבר", תרפ"ח, עמ' 46).

ג

אך אלו כיוצאים מן הכלל, ואילו כלל שימושי הלשון לא הפליג לפקפוקה של הביקורת אלא לודאותה של המסורת, ונמצאו הדורות משתמשים במטבע-הלשון כהוראתו המקובלת, בין ענין אב משתמש כדרכו בכתובים ובין שלא כדרכם. כדרכו משמע כשהשימוש אדוק בכתוב, רוחו ואפילו ענינו. שעל-כן יסעו ראשונה שימושים בפי הנער הפונה אל הנביא, וכן יצחק שנהר, השם בפי הנער הפונה אל אחיה: "הה אבי אבי, זהב לרוב יובילו עמהם, זהב בשקים כתבן וכמספוא" ("זמרת הארץ"), "איני רואה עוד מאומה אבי" (שם), "לא אבי איני רואה מאומה" (שם), "לא, אבי, אינני שומע" (שם), וכן כשמוציאים את אחיה מאהלו של שישק: "רגע עמד בחוץ תוהה ובוהה, עד שנגעה בו כפו הרועדת של נערו. "אבי, אבי!" לחש הנער בקול חנוק (שם). כל-שכן בבואו לספר על נער אלישע, הנעזר באותה לשון בפי מלך הפונה אל נביא: "רוי לי רזי לי המלכים האלה, יומם יגביהו כנשר ואין קץ להדר-כבוד-הודם, ולילה ירדו לבקש נביא ובן-נביא לבכות על פניו לאמור: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו! מלך!" ("גיחזי") ויפה התיבה הנוספת, שכולה אירונית

וראוי אולי לציין במיוחד שימוש זה לגבי מי ששמו אלישע, אם אחר, וכן קלמן בבואו לתאר את מותו של בן-אבויה: "מאיר קרא לפני מיטתו ויצעק: "אבי! אבי! אויה — בא קצנו" («שפה ברורה», וילנה, תרכ"ד, עמ' 46), וכן בפיוט («על נהרות ספרד», מהדורת שמעון ברנשטיין, תשט"ז, עמ' 167):

יְכַד לְשִׁבַּח נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל
 וְרוּחוֹ עָלְתָה לְאֵל עֵילוֹם
 וּבֶן אֱלִישֶׁע רֹאֵה הוּא וּמַצְעֵק:
 אָבִי אָבִי גִנְתָּ סִפִּיר וְיִהְיֶה

בדוגמאות שראינו ענין אב הוא רב, מורה, נשיא וכדומה, כלומר תואר-כבוד ושימוש מצוי, וראוי להבחין בין שימוש מקוטע (אבי אבי) ובין שימוש מלא (אבי אבי רכב ישראל ופרשיו). לענין שימוש מקוטע ראה למשל ר' יהודה הלוי (מהדורת מחברות לספרות, שירי ידידות, עמ' 190), באגרת-שירו לר' דוד נרבוגי: "אבי אבי עץ הדעת מלא רוח בחכמה ובדעת, ראש המדעים, גביר המשכילים", ולענין שימוש כמעט-מלא ראה באתו שיר עצמו (שם, עמ' 191): "אבי אבי רכב ישראל, שר וגדול בישראל, אליך עיני ישראל, לדעת מה יעשה ישראל"; ולענין שימוש מלא ראה דוגמה קרובה יותר, אגרתו של משה מנדלסון לר' יעקב עמדין הפותחת: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, ואין צריך לומר, כי השימושים האלה רבים מספור — והפייטנים עשו את המטבע, בין מקוטע בין מלא, ענין לתארים, בפנייה של המשורר אל השר ואף בפנייה של השר אל המשורר, כגון ר' עמנואל הרומי (כנ"ל, עמ' 749): "כשמוע השר התפלה המהוללה / נשבע כי אין על עפר משלה / ויאמר אלי: חייך אבי אבי / נר המערבי / עשות כאשר עם לבבי". וראוי להעיר על שינוי בשימוש במטבע המלא, שהטיל ר' אברהם בן חסדאי («בן המלך והנזיר», מהדורת א. מ. הברמן, עמ' 211): "ויפול על רגליו / וישם פיו תחת כפות רגליו / ויאמר: אבי אבי ואור נפשי / רכבי ופרשי / אוי לי כי הנפרד ממך נפרד מכל מאוייו / הפורש ממך כפורש מחייו". ועד מה נתקיים המטבע ברוח זה, ראה בפנייה של חסיד לרבו והוא בענין חסיד של ר' חיים טשרנוביץ, בעל באר מים חיים — כמובא בסיפורו של ר' מרדכי בן-יחזקאל («מעשה בחסיד אחד») שנאמר בו: "וכשעמד להפרד ממנו לא יכול החסיד להתאפק

— פרץ בבכי וקרא: אבי אבי! קשה עלי פרידתך, מורי ורבי הקדוש!
גלמוד אנכי, ביד מי תעזבני?"

והרי קצת דוגמאות לדרך קיצור־המטבע — כגון נוסח המלכה של ר' ישראל חריף שנכתבו בו: "משכנות אור־אל / אבי רכב ישראל" (מזכרת לגדולי אוסטריה, עמ' 99) ודוגמה קרובה יותר — ש. שלום בשירו "יום הנשמה": "אבי, / רכב ישראל / על מה כה תפעים / לבבי / מה יום מימים". אבל כדוגמה פיקאנטית הוא לשון־הקיצור בפנייה אל אליהו הנביא, וכן ברוך שנפלד בשירו על אליהו והדייג ("ענף עץ אבות", אופן, 1841, עמ' עט—פ) שנאמרו בו:

אֵלֶיהוּ פָּנַשׁ אָדָם נִשְׁאַלְהוּ

מַה מְלֵאכְתֶּךָ בְּנִי?

נִשְׁעַן: אָבִי, דֵּיג אָנִי

ד

אבל חידושי־השימוש אינו בקיצורו לדרכיו, אלא בשחרורו מקפאונג, שיהא משמש גם שלא כדרכו של המקרא, וקודם כל על דרך העמדתו על חזקתו הראשונה, כפנייה אל אב כפשוטו, ונפתח בדוגמה של הבן המדומה העושה את עצמו מבכה אביו והיא לר' עמנואל הרומי (כנ"ל, עמ' 389): "וימצאוהו בדמי דמעיו מתגולל / וקולו אילות יחולל / יאמר: אבי אבי רב מחולל — / ובראותו הקבר צעק מרה / ויאמר: אבי אבי רכב ישראל ופרשיו — / אבי אבי כתר ראשי — / למה היתה מפתי אנושה / ונצח כאבי". והרי קצת דוגמאות של פנייה לאב ממש — קודם כל שימוש המיוחס לתקופה שלפני אליהו, והיא לר' נפתלי הירץ ווייזל, בפניית בן פרעה לאביו ("שירי תפארת"):

אָבִי אָבִי! אֵיךְ לְעֲשׂוֹת כְּאַלֶּה צְוִיֶּךָ

וכבר הראיתי, עד מה פנייה זו נעשתה ראש־מוטיב בשירתו של נתן אלתרמן "שירי מכות מצרים". והרי דוגמאות המיוחסות לתקופות מאוחרות יותר — קלמן שולמן בתלונה שבפי אלישע בן אבויה: "לשוא נשא אבויה אבי רבבות ברכות על אשר הוליד בן חכם ולמוד ד' כמוני! — אבי אבי! למה זה דליתני בגאות לבך ותלמדני דעת ודרך תבונות לרע לי כל הימים". ("שפה ברורה", כנ"ל, עמ' 35), או המדרש בענין אלחנן, שנעשה אפיפּיור,

בפנייתו לאביו, ר' שמעון הגדול: "ויאמר לו אבי אבי, אני הוא בנך" —
 ויאמר: אבי אבי מה אעשה שאהיה בן עולם הבא («בית המדרש» לילינק
 חדר ו'). ודוגמאות קרובות יותר — שד"ל (בשירו: אבי): «אבי אבי, אדון
 מורה משענת — / אבי אבי אל נא תרגז שניתי — / ואני בנך אבי
 אבי הגידה»; או קלמן שולמן בהגיונו בבית הקברות: «שא נא עיניך מי הוא
 זה האיש אשר התנצל פה את סבל החיים מעליו? הה! אבי! אבי! פה תרגיע
 פה תנוח עד כי היום יפוח» («שפה ברורה», כנ"ל, עמ' 6). וכן מנדלי המתאר
 את שמעון החוזר אל אביו שנטרפה דעתו עליו: «אבי אבי!» — שאג שמעון
 מנמהמת לבו ויחרד לקראת אביו. «אם אב אני, איה כבודי?» — דיבר אפרים
 בתלונה ויסוג אחור» («האבות והבנים» מהדורת דביר הגדולה, עמ' נב).
 וכדוגמה קרובה ביותר דרך שיר — לאה גולדברג («ברק בבוקר», תשט"ו,
 עמ' 108):

אָמַר הַנְּשֹׁעַ: אָבִי אָבִי

אֵינֶנִּי חֶפֶץ לְרַחֵם

כִּי יִבְשֶׁה דַמְצָתִי וַיִּקְשֶׁה לְכָבִי

בְּרִאיוֹתַי מִהַ צָּשׂוּ לָהֶם

אולם משחזר המטבע לחזקתו הראשונה, לא נעצר בדרכו, אלא התרחב
 גם על אבי־האב, וביחוד שיכול היה להעזר בדרכו של המקרא: «אני ד' אלהי
 אברהם אביך» (בראשית כ"ח, יג), והרי הדברים נאמרו לא לבנו של אברהם
 אלא לבן־בנו, ליעקב. ומן הראוי לראיה כיצד הכינוי השגור: אברהם אבינו,
 נחלף בפנייה על דרך: אבי אבי, וכן הלל די־לא־טורי, בתארו את אברהם
 אבינו נגלה עליו והוא בוכה («טל ילדות», פדובה, תרכ"ח, עמ' 74):

אָבִי אָבִי! מַה תִּבְרַךְ — אֵלָיו אֶמְרָתִי —

הֵה, דָם — צָנָה — הָאֵם חָפֵץ וְשֶׁקַּר

תִּבְרַכָּה עֵינַי, אִם כֹּל צִאֲנֵי נִפְצָת

ואין צריך לומר, כי כך היא הפנייה של יצחק לאברהם, כגון בשיר עקדה
 מודרני — אהרן אלמוג («תפלת יצחק», דבר, גל, 8923):

אָבִי אָבִי אָמִי בּוֹכִיָּה

מִסִּבֹּת שְׂמֵי דוּמָם נוֹשְׁקֵת בְּהַר הַמּוֹרְיָה

וְאֵנִי יִצְחָק בֶּן אֶבְרָהָם

עָקוֹד כָּל הַדְּוֵרוֹת בְּלָם

אבל ולענין הכתוב, שעל פיו לשון אב מתפרש אבי = אב, הרי דוגמה במטבע שלנו — דוד פרידלנדר בתירגומו לשיר אידילי לגסנר: „אז יבואו בני בניו ילידי שעשועיו — הוא בידיו יעשה להם כלי שעשועים ויבואו הנערים לאמור אבי! אבי! עשה לנו כזה או כזה“ (המאסף, חשון תקמ"ד, עמ' כא). וזו עדות נאה ליציבותו של המטבע שלנו, שהרי הלשונות שהטעמנו (יבואו, להם, ויבואו, לנו) מחייבים פנייה: אבינו, וגבר לשון המטבע: אבי אבי. וכדרך שנעשה האב כינוי לאביהאב, נעשה כינוי לחותן, והפנייה אליו כדרך המטבע שלנו — וכן ר' נפתלי הירץ ווייזל שם בפי משה בפנייתו אל יתרו („שירי תפארת“):

וַיֹּאמֶר: אָבִי אָבִי אִם לְשֹׂאֵל הִקְשִׁיתָ

והרי דוגמה קרובה יותר — אברהם מאפו, השם בפי ירחמיאל בפנייתו אל חותנו עובדיה: „אבי אבי! ברוח נשברה באתי הלום ואתה חידשת רוח נכון בקרבי“ („עיט צבוע“). וגם שארי משפחה אחרים הם קאנדידאטים לפנייה כזאת וכן הלל די-לא-טורי, שראינו אותו מרחיק עד לימי אברהם אבינו, נראנו עתה מקריב לימיו, ובשירו לכבוד ר' שבתי אלחנן טרויש אחי-אמו הוא כותב: „אבי אבי! אזכיר שמץ צדקך / אודה שמך כי טוב כי בי רצית / ולאב היית לי אותי עשית / כי הטעמתני נפת אמרותיך“ („טל ילדות“ כנ"ל, עמ' 1), ובשיר אחר יאמר עליו, בקיצור-המטבע: „זרעת טוב תקצר ופרי הסבל / גם עד זקנה שיבה יפון כסאך / עד כי, אבי, תנחל בנעימים חבל“.

ומה שניתן באחי-האם, ניתן גם באח, וראה בשיחה שבין ראשוני האחים שבעולם — יהודה לייב, וויטקובסקי („שירי נעומות“, ברסלא, תקע"ז) המפעיל את המטבע שלנו בראשית האדם: „אהה אבי אבי! על כי חטא חטאת“ (דף 62), טובע על פיו מטבע דומה, בפניית קין להבל: „אחי אחי! אותי עתה תאהב / השמיעני חיש דברי אלו משפתך / האח! מה גודל הגילה לא אוכל דברה“ (דף 28), ודין להתעורר על כך, כי כשם שמצינו קודם שכנות: אבי אבי — אבוי, אנו מוצאים עתה שכנות: אחי אחי — האח. המטבע המיוחד ישו שיסתייע במקרא שהוא, אמנם, בלשון-רבים ובגוף שני: „אחך אחך אנשי גאלתך וכל בית ישראל כלה“ (יחזקאל י"א, טו), אולם דומה ששימושו החד ביותר הוא בבואו לשמש בעל-חיים, כגון שד"ל, בענין חתול, (בשירו „קינת החתול“):

גִּטְיִן אָחִי אָחִי
מַצְפָּה אֵין לְקָרוֹם

אך אם לשימוש מחודד לגבי בעל-חיים, דין להבליט דוגמה של שימוש במטבע-היסוד שלנו, וכן ר' ידעיה הפניני בענין הכפיר המספיד את אביו האריה המת (משלי שועלים, מהדורת א. מ. הברמן, תש"ו, עמ' קט"ו) :

וְהָיָה נִקְמְרוּ בְחַמְיוֹ / וַיִּצְעַק: אָבִי אָבִי

רוֹכֵב אֵיל וצָבִי / וְהוֹד הַמְלוֹכָה

הצד השווה בשימושים שהיו לפנינו הוא קיומו של המטבע כלשון פנייה, שהוא באפשר בגוף שני בלבד, ויציבותו של המטבע נותנת, שאותה פנייה היא בלשון יחיד. כמובן, הויתור על הפנייה מניח דרך כשל אדם הכהן שכתב בנוסח-מצבה: "זכר צדיק הוא, זרע אביו רכב ישראל ופרשיו" («שירי שפת קודש», ח"ב, אבני בכות סי' 1).

ה

הפרד-הביאור של לשון הקריאה: אבי, מתחוויר ביותר לענין הכתוב הנזכר: «אבי יבחן איוב», — מכאן הביאור של אבי כלשון אב ממש, והוא המקובל (ובשל תרגום הוולגאטה: Pater mi, probetur fob נתפשט בלשונות העמים). מכאן הביאור כשם-עצם הנעשה כלשון-קריאה על דרך ההפזה: אבי (מלשון אבה), כלומר: הפצי, משאלתי תשוקתי. לענין אבי כלשון אב, הרי הוא נעשה כתואר לאבי כל היצורים, והרי דוגמה קרובה לדרך המטבע שלנו בפנייה לאלהים — ירוחם לוריא (שיר לקראת הלילה, ענבר, עמ' 29):

הַלֵּיל אָבּוֹא עִם יַיִן בְּמִתְקָתְךָ

לְשָׁפּוֹר בְּלֹאט בְּנִסְךָ הַחֲלוֹם — — —

אָבִי לִי אִם נִמּוֹג עָנָן הַקְּטָרְתְּךָ...

מִתָּר תָּבוֹא עוֹד מֵאַפְלֵיָה דוֹהֶרְתְּ

אָבִי אָבִי אֲשֶׁר בְּשָׁמִי עוֹפְרָתְךָ

נִישֵׁן נָא עוֹד וְנִחַלֵם חֲלוֹם

אבי אשר בשמי עופרת — אלהי; שהוא אבינו שבשמים. ויש דוגמאות שהאב בשמים, כדרך האב הבותן באיוב, נעשה אב-בשר-ודם, וראה מ. שוהם, בחזיונו "צור וירושלים" — עצת יהוא היא, כי גם בחורי-אפרים ילמדו ספנות, ויורם עונה:

כְּאִישׁ צָצַתוּ... אָבִי יָבִיחַ אֹתָהּ

ושימושו בתיאור בהווי, כדרך תיאור האב הבוחן למודי-בנו. וכן, למשל. ש"י עגנון: "בין תבשיל לתבשיל זימרו זמירות ובין זמר לומר בחן האב את בניו בפרשת השבוע" ("תמול שלשום"). והוא מעשה הקרוי פ'ארהערן, וראוי לבדוק דרך תרגומו ללשונו (בפי מספרי-המשכילים מצוי ביחוד לשון האב המנסה את בנו בפרשת השבוע) ואין כאן מקומו.

ולקרה-ביאור האחר: אבי-חפצי, נסתפק בדוגמאות טיפוסיות — ר' ישראל נג'ארה כותב (זמירות ישראל, מהדורת יהודה פריס-חורב, עמ' 98):

יְשׂאוּ צִינֵיךָ תְּשׂוּאוֹת חַן / כֵּל רוּאָה כִּם קֶרְבִּי טוֹחֵן

אִם חֶפְצִי כֶּךָ אָבִי יָבִיחַ / הַיּוֹם. אֵילֵת אֶהְבִּים וַיִּצְלַח חַן.

והמהדיר מעיר (שם, עמ' 623); אבי יבחן — עפ"י איוב ופירוש אבי מלת קריאה שענינה חפצי, רצוני, תאותי. ומשל הפייטן הזה ניתן להוסיף: (שם, עמ' 159):

אָבִי יָבִיחַן / יָדִי עַל מִי נִגְלָתָהּ / אָצִיר צָצִיר עַל אֶחָב נְבִיחַ צָצִיר

וכן (שם, 406):

אָבִי וְחֶפְצִי / בּוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמֵן / אֶל מִשְׁתֵּה לּוֹ מְזִמֵּן

אבי — חפצי בתרגום הבלדה הנודעת של שילר "הערובה" במקור נאמר:

So nehmt mich zum Genossen an

Ich sei, gewähret die Bitte

In Eüerem Bünde der Dritte

ובתרגום נאמר ("רסיסי המליצה", 1821, עמ' 13):

אָבִי! / לְקַרְתַּי קְרִית צְמַכְכֶּם מֵאֵד מֵאֵד נְחַמִּי נְכַמְרוּ / הַחוּט הַמְשָׁלֵשׁ

לֹא יִנְחַק, מִשְׁאַלְתִּי / תְּהִי נִפְשְׁכֶם קְשׁוּרָה בְּנִפְשֵׁי כֵל עוֹד בִּי נִשְׁמַתִּי

ובהערה ואמר המתרגם לענין שימושו בלשון אבי: מלשון אבי יבחן איוב,

מיין וואונש ווערע [= משאלתי היתה]. והרי דוגמה מספרות החסידות —

ר' נחמן מברסלב: "כי זה הבעל גאווה מכונה בלשון אבי מלך אבי לשון רצון

כי הוא רוצל למלך" (ליקוטי מוהר"ן, פ' משפטים) וכן: "ובזה היו נקראים

בשם אבי לשון רצון כמו ולא אבה ד' אלקיך" (שם).

ואחרון אחרון, ר' ישראל נגרה משתמש גם בשתי התוראות בדא מחתא

— וראה (כנ"ל, עמ' 360).

כִּי חֶפְצִי וְאָבִי / אָבִי לְשֹׁן בְּמִסְפָּר